

NEKOLIKO ARHIVSKIH PODATAKA O SLIKARU MARKU RADONIČIĆU IZ DOBROTE

MILOŠ MILOŠEVIĆ

I pored izvanredno teških gubitaka koje su slikarskom patrimonijumu Boke Kotorske zadali nagle političke promjene, ekonomska bijeda i ratovi XIX i prve polovine ovoga vijeka, — ipak se još sačuvao priličan broj umjetničkih slika po crkvama i privatnim kućama.¹⁾ Među njima preovladavaju strana, naročito talijanska imena autora. To je sasvim razumljivo, jer su slike — u doba prosperiteta — nabavljali pomorci, trgovački okrenuti prvenstveno Italiji, a naročito Veneciji, ili su ih za svoje crkve naručivali svećenici, kod manje-više renomiranih mletačkih umjetnika.

Ali se sreću i domaća imena, koja su uspjela da se umjetnički izraze, i pored jake angažovanosti primorskih naselja u mučnom pomorskom pozivu i nepovoljnih prilika za školovanje u tom pravcu. Među tim Bokeljima tri su Dobročanina, a ovom prilikom bih se želio zadržati na Marka Radoničića.

Kod Radoničića kao i kod Petra Kosovića²⁾ riječ je o praktičnim pomorcima, koji se slikarstvom bave kao čisti amateri i kao takvi nisu dosegli do zrelijih umjetničkih ostvarenja. Ali njih treba gledati kao jedan od dragocjenih vidova izvjesnih kulturnih i umjetničkih ambicija naših malih pomorsko-trgovačkih centara. I pod tim uglom oni imaju svoje određeno i ozbiljno značenje. Za Dobrotu specifično,

1) Trebalo bi posebno obraditi raznošenje dragocjenosti svake vrste, a naročito slika. Ali kako je riječ o Dobroti biće od interesa da navedem jedan drastičan primjer. Dr Stanjek je samo od Pave Kristove Radi-mir sa Ljute (sjeverni predio Dobrote) otkupio za vrijeme I svjetskog rata pet umjetničkih slika, od kojih je — prema podacima koje mi je ljubezno dao don Niko Luković — bio i jedan El Grekov original. Radilo se, navodno, o »Stigmatizaciji sv. Franje Asiškog«, a ostalo je bilo iz Ticianove škole! (Otkupne cijene su bile namirnice . . .

2) Treći je dobrotski slikar Ana Marija Marović, iako su se njeni roditelji već bili trajno nastanili u Veneciji, pa je tamo i rođena i tamo umrla. Don Niko Luković: »Ana Marović — Jedna velika Jugosla-venka u Veneciji (1815—1887)«. Preštampano iz »Glasa Boke« Bokeška štamparija, Kotor 1935.

moramo u tom smislu imati u vidu tri elementa, koja su uvijek prisutna, uporedo sa čisto trgovačkim i lukrativnim dominantama. Prvi je, njegovani i razvijeni smisao za arhitekturu. Po Milanu Zlokoviću, »ima puno znakova koji govore u prilog primamljivoj pretpostavci da su nekadašnji bokeljski moreplovci kao brodovlasnici i trgovci bili u isto vreme i odgovorni arhitekti svojih kuća«.3) A i u unutrašnjosti crkava i bogatijih bića, nalazimo biranih predmeta, stilskog namještaja i slika. — Drugi elemenat od kulturnog značaja je bavljenje žena sa umjetničkom čipkom visokog kvaliteta, o čemu se ubjedljiva i rijetka dokumentacija čuva i danas u crkvi sv. Eustahija. Po mišljenju Marijane Gušić, i Dobrota, među drugim mjestima u Dalmaciji, predstavlja jednu od »anonimnih radionica one skupocjene čipke što ju je Venecija pod svojim imenom prenosila na zapadno tržište«.4) — I najzad, treći je elemenat poezija samih pomoraca, karaktera »građanske poezije«, koja je napajala skoro sve životne manifestacije, makar, najčešće, i nevještim i nedotjeranim ritmovima.5)

U takvom kontekstu — izgleda nam — treba gledati i pojave naših slikara.

I

Od Marka Radoničića sačuvano je, koliko nam je poznato, 16 slika i to potpisani i datirani Križni put iz 1817, u župskoj crkvi sv. Mateja u Dobroti,6) i dva nesignirana portreta u privatnom vlasništvu, od kojih je jedan — prema tradiciji — autoportret.7)

Ali ti portreti, rađeni na veoma primitivan način, u kombinovanoj tehnici tempere i pastela, sa izvjesnim modeliranjem djelova nošnje u gvaši, i ne odaju slikara amatera na kom bi se — pod bilo kojim vidom — vrijedilo zadržavati. Međutim, Radoničić je od tridesetak godina preduzeo smjeli pothvat da u ulju slikarski riješi 14 postaja Križnog puta, sa svim svojim složenim dramatičnim detaljima. Zapravo i ova serija slika, ima u prosjeku više neuspjelih ili osrednjih rješenja, ali zato nekoliko postaja kao da odaju slikara koji je, kako nam se čini, imao prirodnih uslova da se šire i snažnije

3) Milan Zloković: »Građanska arhitektura u Boki Kotorskoj u doba mletačke vlasti«, »Spomenik« SAN CCIII, 1953, 133.

4) Marijana Gušić: »Rukav platnene košulje na starinskom ruhu iz Škednja pri Trstu«, Slovenski etnografi, Ljubljana, 1956, IX, 185.

5) Miloš Milošević: »Neke pomorske teme iz stare lirike Dobrote«, Godišnjak Pomorskog muzeja Kotar (GPMK), VI, 1957, str. 109.

6) U donjem lijevom uglu XIV postaje piše: »Marco Radoniceh 1817«.

7) Autoportret se čuva u kući Aleksandra Filipova Radoničić (1852—1935). — Portret se nalazi u kući Krsta Stanića i nije sigurno koga predstavlja. Ta se slika ranije nalazila u kući Mare Vulović ud. Jovanović, lokalitet »Janoši«, i možda predstavlja jednog Vulovića. — Postoji još jedna slika koja podsjeća na stil Marka Radoničića, a to je bivša oltarska pala iz crkve sv. Vrače sa temom sviju svetih. Ipak nam ne izgleda da je to njegovo djelo.

razvije. Radoničić je, dakle, u izvjesnoj mjeri od interesa i po onome što je dao, kao i po onome što su mu, izgleda, velikim dijelom prilike njegove nemirne epohe spriječile da zrelije ostvari.

I pored potpisa na Križnom putu, pitanje slikarove arhivske identifikacije, bila je dosta složena stvar. Ali ne iz razloga što postoji oskudica u arhivalijama, nego baš zbog toga što njih za dobrotske Radoničiće ima i previše, i to iz više izvora. Tako je u Dobroti, na početku XIX stoljeća živjelo dvadeset obitelji iz velikog bratstva Radoničića, od kojih je 12 posjedovalo i kuće.⁸⁾ A pošto je, s druge strane, Marko veoma često ime u Dobroti, mi imamo više osoba istog imena i prezimena. Kako, dakle, utvrditi paternitet dobrotskog slikara, kada ga on nije naznačio na slici?

Don Anton Milošević, koji je ranije po Maticama želio da utvrdi godine rođenja i smrti slikara Marka, zabilježio je u svojim privatnim bilješkama godine: 1784—1838, ne zalazeći dalje u taj problem.⁹⁾ Prema tome bi se radilo o Marku Luke Radoničića, inače interesantnoj ličnosti »mornara duge plovidbe«, koji se kao rijedak slučaj u Boki, dobrovoljno javio francuskim vlastima prilikom kupljenja pomoraca za mornaricu. Ali to ipak neće biti dobrotski slikar koji nas zanima.

Za dokaz tog tvrđenja, smatram presudnom tradiciju u kući vlasnika slikarevog autoportreta, Aleksandra Filipova Radoničić. Prema riječima njegove kćerke, Katice, koja mi je ljubezno dala podatke, autoportret je došao u njihovu kuću, pred smrt njene tetke Jane Pera Radoničić, a njihove su kuće vezane rodbinski tako što je Marko, navodno, bio brat njenog djeda Filipa, a vjerovatno i Petra. I dok ta tradicija nema nikakve veze sa obiteljskom situacijom u kući Marka Luke Radoničića,¹⁰⁾ ona bi se slagala sa onom Marka Tripa Radoničića. Među sačuvanim popisima iz vremena francuske vladavine, nalazimo dvanaest imena članova brojne porodice Tripa Radoničića, a među ostalima su citirani Marko, Filip i Petar.¹¹⁾

Kada se, dakle, slažu ta dva podatka arhive i tradicije, možemo pouzdano zaključiti da je dobrotski slikar Marko Tripa Radoničić. Ali dok o Marku Lukinom postojе dosta raznovrsni podaci, o Marku Tripovom nalazimo samo oskudne i suhe tragove.

⁸⁾ Popis poreza na kućarinu je iz 1808—1809. Tada je registrirano u Dobroti 164 kućevlasnika. Državni arhiv u Kotoru (DAK) UPF CCXCII.

⁹⁾ Tamo gdje je Marko spomenut u štampanim radovima, nije označavana godina rođenja i smrti. (Don Gracija Ivanović: »Dobrota i njene znamenitosti«, Kotor i Boka Kotorska, Zagreb, 1934, 44. — Niko Luković: »Boka Kotorska«, Narodna knjiga, Cetinje, 1951, str. 136.

¹⁰⁾ U njihovoj obitelji nalaze se imena: Luka, Marko, Antun i Paola. DAK, UPF CCXCII, (Popis članova dobrotskih porodica).

¹¹⁾ Isto.

Slikar Marko Radoničić rođen je 23. jula 1785. god.,¹²⁾ od oca Tripa Tomova i majke Marije konta Djura Ivanovića, iz parohije sv. Eustahija.¹³⁾ Umro je veoma rano od svega 39 god. (7. decembra 1824 godine), daleko od svoje domovine, u Panami, u Južnoj Americi. Smrt je prouzrokovala zagnojena žučna kesa.¹⁴⁾ Vijest o Markovoj smrti stigla je u rodni kraj sa zakašnjenjem od preko pola godine, i tada su tek obavljene zadušnice.¹⁵⁾

Veliko bratstvo Radoničića, zahvaćalo je, uglavnom, područje »Plagenata«, ali i prije njih predio, nazvan »Truč«, koji je sačinjavao grupu kuća poslije lokaliteta »Ilići«. Kuća oca slikareva i samog Marka, bila je baš u području »Truča«.¹⁶⁾

Najvažniji podatak iz života našeg slikara je iz vremena ruske vladavine. Tada ga nalazimo u jednom popisu koji je objavio Slavko Mijušković, između deset dobrotskih kapetana koji su 1806. učestvovali pod komandom ruskih pomorskih vlasti za zaštitu zaliva od eventualnog francuskog napada. Marko Radoničić je upravljao velikom tartanom na kojoj je bilo 50 članova posade i on se u popisu dva puta navodi, uvijek sa oznakom kapetana.¹⁷⁾ Prvi put je sa brodom i posadom bio na raspoloženju ruskih vojnih vlasti za 25, a drugi za 35 dana. Ali zanimljivo je da se u devet akata, kojima se opunomoćeni komesar, brigadir Stefan de Sankovski ovdje obraća dobrotskoj općini, samo u jednom izrično traži neka određena osoba i brod, a to je baš kap. Marko Radoničić. Riječ je o aktu datiranom sa 4/16 juna 1807, u kom Sankovski naređuje da se baš naoružana Markova tartana smjesti uputi kod Veriga, da bi topovskom i mitraljeskom paljbom spriječila eventualni pokušaj neprijateljskih

12) Tragali smo u fondovima DAK-a iz vremena ruske i francuske epohe, u arhivi opštine Dobrote, kao i u arhivi župskog ureda crkve sv. Mateja u Dobroti.

13) Te su dvije obitelji bile u trećem stepenu krvnog srodstva, tako da je za brak koji je sklopio župnik sv. Mateja Marko Ivanović Moro između Tripa i Marije 22. VIII 1784, trebalo dobiti biskupovu dispensaciju. (Matrimonio I, 1757—1799, Arhiv Župskog ureda sv. Mateja u Dobroti).

14) »putrido biloso«, Župski ured sv. Mateja u Dobroti, III Morti dall'anno 1825 primo gennaio (1825—1843), str. 2, red. 7.

15) »Avuto la notizia della sua morte di 21 luglio 1825...« Isto.

16) Izgleda da se radi o zgradi koju su kasnije kupili Kurijali i kao takva je bila poznata. U pomenutom popisu kuća od 29. VI 1808. (DAK UPF CCXCII) nalazimo kao zgradu vlasništva »Trifon e nipoti Radonicich«, prvu veću zgradu poslije grupe kuće porodica Ilić (procijenjena na 500 fiorina između grupe zgrada od 200 i 300 fiorina). Kako su te zgrade gravitirale groblju kod crkve »Gospe od Vrta«, logično je da u knjizi mrtvih za porodicu odsutnog Marka stoji: »Nativo di Dobrota, domiciliato nella stessa Comunità, contrada la Madonna degli Orti«.

17) Slavko Mijušković: »Francusko proskribovanje bokeljskih pomoraca«, GPMK, III, 1955, str. 98.

trupa da siđu na obalu i prebace se preko mora.¹⁸⁾ Možda je to i slučajno, ali je — možda — i znak neke posebne cijene prema Markovoj pomorskoj i vojnoj vještini, ili povjerenja prema njegovoj ličnoj odanosti zajedničkoj anti-francuskoj stvari.

Ali, postavlja se pitanje na koji način možemo biti sigurni da se ti podaci odnose baš na slikara Marka Tripova, kada ni u tom popisu nema oznake paterniteta. Tu smatramo presudnim dva popisa iz francuske epohe, gdje su unesena oba Marka Radoničića, za koje inače već znamo da su skoro vršnjaci. U tabelarnom pregledu izdatom za francuske vladavine, zamjenik glavarara Dobrote Vido Kamenarović. prijavljuje na zahtjev vlasti 26 pomoraca Dobrote, u traženom rasponu od 23—33 godine.¹⁹⁾ Među njima su oba naša sporna Radoničića. I dok se za Marka Tripova izričito kaže da je patentirani kapetan duge plovidbe, dotle je drugi Marko Lukin zabilježen samo kao mornar na brodovima duge plovidbe. Isto tako iz sasvim drugog izvora, naime iz Matica rođenih u Dobroti, mjesni župnik, kanonik don Girolamo Gianuzzi, šalje 1. II 1810. zvaničan popis sa imenima 138 pomoraca Dobrote. Tu se opet sreću oba naša Marka, uvijek sa jasnim razlikovanjem paterniteta i raznih stepena postignutih u pomorstvu.²⁰⁾ Na osnovu svega toga možemo mirno zaključiti da je riječ o slikaru Marku Tripovu, kada god u arhivalijama uz ime nađemo titulu kapetana, makar i bez paterniteta. Dok kada se spominje istomjeni mornar, riječ je o Marku Lukinom.

Sve to znači, dakle, da se u doba ruske vladavine baš naš slikar kap. Marko Radoničić bio uključio u rusku organizaciju obrane zaliva, a možda i u sistem legalizovanog gusarenja. Da bi shvatili historijske okvire te njegove aktivnosti, bit će neophodno da se ukratko zadržimo na tom vremenu i na novijim rezultatima ispitivanja izvora.

Kako je poznato, kratki sedmomjesečni interval ruske vladavine došao je kao posljedica bilateralnog karaktera požunskog mira (26. XII 1805), koji nije obavezivao ostale austrijske saveznike (Rusiju i Englesku). Pa dok se stvari, prema složenom toku događaja, nisu u Tilzitu sredile, jaka ruska flota se sa Krfa, umjesto na Napulj, orijentirala na Boku i Dalmaciju. Svakako argumenat viceadmirala Dimitrija Senjavina, upućen sa Rosa 5. III 1806. austrijskom opunomoćenom komesaru Filipu Ghisilieriju, bio je u osnovi tačan. Požunski rok za predaju Boke isticao je 28. II 1806, iako to nisu bili Francuzi koji

¹⁸⁾ »Il Governo ordina a Vostre Spettabilità di dover senza dilazione di tempo far ridurre alle Catene la tartana armata diretta dal capitano Marco Radonicich, affinché in ogni caso sia a portata di combattere col fuoco vivo del cannone e mitraglia il nemico se tentasse discendere a quella parte ed impedirgli il passaggio dall'altra parte DAK, UPF, CCXXXV, 46/11.

¹⁹⁾ DAK, UPF, CCXCIII, 45. Iako dokumenat nije datiran, mi prema ostalima možemo utvrditi da se radi o početku decembra 1810. To se inače potpuno slaže sa podatkom iz samog tog dokumenta, da je Marko u trenutku njegovog sastavljanja imao 25 godina (rod. 1785).

²⁰⁾ Žup. ured sv. Mateja, Dobrota, Miscalanea I, str. 1.

su trebali da je prime. Naravno da je taj argumenat zvučio još objed-
ljivije zbog žive akcije crnogorskih trupa, pod komandom Petra I, i
zbog neznatnih austrijskih snaga u Boki.²¹⁾

Svakako, ruske su vlasti sa čisto vojnim koncepcijama, žurile da
u takvim okolnostima što hitnije djeluju i što više urade. U tom
smislu trebalo je, s jedne strane, pridobiti domaće stanovništvo pot-
puno za sebe i tako dobiti potpuno odriježene ruke za akcije prema
Dalmaciji, — a s druge strane prepustiti bokeljskim pomorcima obranu
zaliva, ali i uklopiti ih u borbu protiv francuske mornarice.

Sve to nije bilo baš teško postići, jer su Rusi svojim objektivnim
stavom i širokim nastupom, a još pogotovo u upoređenju sa omrznu-
tim Francuzima, uživali nepodijeljene simpatije u Boki. Ali što je
bilo najvažnije, Sankovski je u Manifestu od 26. II 1806. (po starom
kalendaru), odmah istaknuo najvažniju stvar za mentalitet tadašnjeg
Bokelja, a to je da mu se potvrđuju postojeće općinske privilegije.²²⁾
Na taj način Rusi su dobili sasvim odriježene ruke za akcije po Ja-
dranu, a za obranu zaliva Senjanin je preko Sankovskog izdavao
jednostavna naređenja pojedinim općinama za potreban broj brodova.

Kako je sve to u Dobroti funkcioniralo, dobro nam kazuje jedna
predstavka predsjednika općine Đura Radoničića od 9. IX 1807, u
cilju dobijanja naknade troškova podnijetih za vrijeme ruske vlada-
vine.²³⁾ Naravno treba imati u vidu da je praktičan cilj predstavke
bio da se u novoj političkoj situaciji potraže svi argumenti za povra-
ćaj utrošenog novca. Sve nas to posebno zanima, jer je u tome učes-
tvovala i Marko Radoničić.

Đuro Radoničić odmah podvlači da se suradnja i povjerenje
prema novoj ruskoj vladavini temeljila na proglasu objavljenom u
martu 1806, kojim su se garantirala sva prava i običaji na snazi za
vrijeme Mletačke Republike. Polazeći od toga, nije postojala nikakva
ni pravna ni običajna obaveza Dobrote da u ratne svrhe, a na svoj
trošak, oruža brodove i izdržava posadu. Usprkos tome, ruska je upra-
va naredila²⁴⁾ da joj se besplatno stavljaju na raspoloženje brodovi,
za koje su, prema priloženoj specifikaciji, Dobročani bez naknade
utrošili 6.723 talira, dok su — navodno — suhozemne trupe bile pla-
ćene. Osim toga pozajmljene su i znatne sume novaca od strane pri-
vatnika, a dato je 988 stara soli što bi odgovaralo sumi od 1311
fiorina.²⁵⁾

21) Tullio Erber: »Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814«, Zara 1888,
parte sec, 6—11 i 4.

22) Francesco conte Viscovich: »Storia di Perasto«, Trieste 1898, str. 99.

23) DAK UPF CCXXXV, 46/1—12.

24) »un tale gravame non doveva essere ordinato dal prelodato Russo
Governo... espressa commissione da lui voluta...« Isto, 46/1.

25) Isto, 46/12.

Kada se od Sankovskog zatražila naknada za sve te troškove oko opreme i izdržavanja brodova, ovaj je to odbio, s argumentom da je učestvovanje bilo dobrovoljno.²⁶⁾

Da se riješi bitno sporno pitanje, postoji li tu naređenje, bez pravne ili običajne osnove za besplatnu uslugu, ili samo dobrovoljna i spontana akcija, aktu su priloženi dokumenti ruskih vlasti. Prema njima, kako se to uostalom jedino i moglo očekivati, jasno proizlazi da je vojna ruska komanda pomorskih oružanih jedinica, u tim ratnim okolnostima, preko Sankovskog davala jasna naređenja.²⁷⁾

U svakom slučaju Dobročani su se bili založili u punoj mjeri, prema onome što im je bilo traženo. Jedanaest kapetana (od kojih se Marko Radoničić i još dvojica javljaju u dva maha), sa velikim brodovima i brojnou posadom (obično 50—60 osoba), vršila su naređenja obično tokom čitavog jednog mjeseca, a Matija Ivanović je pod Risnom stražario i preko dva mjeseca. Osim toga su 4 braceri bile na raspoloženju, svaka po osam dana. Troškovi su bili znatni i kretali su se od 100 do 300 talira za plate, a otprilike isto toliko je koštala hrana. — Slična situacija kao u Dobroti, kako se vidi iz izvora objavljenih od Ignja Zlokovića, bila je i u nekim drugim primorskim mjestima Boke.²⁸⁾

Ali učestvovanje Bokelja nije bilo samo u okviru određenih vojnih zadataka u obrani zaliva. Ovi su bili obuhvaćeni i posebnim sistemom legaliziranog gusarenja sa »Carskim ruskim tribunalom nad gusarskim plijenom« otvorenim u Herceg-Novom. O tome nam, možda i posebno za Dobrotu, govori zanimljiv dokumenat od 5/17 jula 1807, dakle u kritično doba pred ulazak Francuza. Tu se traži da svi gusarski brodovi koji se nalaze pod Dobrotom, ili bilo koji drugi naoružani brod, moraju smjesta da se upute prema Perastu, Risnu, Verigama i Bijeloj sve do Kumbora, rasporedivši se na takav način da se sprječiti mogućnost neprijateljskog napada.²⁹⁾ Sve to znači da je takvih brodova i u zalivu moralo biti prilično, iako nije sigurno da se misli na isključivo dobrotske pomorce. Inače se prema podacima Butorca, Mijuškovića i Ivančevića dosada nije sačuvao veći broj imena aktivnih domaćih gusara iz Boke, a iz Dobrote se, prema prezimenima,

²⁶⁾ »coll'assurda ragione che li dispendi predetti per esser volontariamente da essa incontrati, non ammettevano alcun pagamento«, isto, 46/1.

²⁷⁾ Navedimo nekoliko primjera: 14/26 VII 1806: »che immediatamente venghino per sottomettersi alli suoi ordini« (isto, 46/4); 22/4 XI—XII 1806: »Il Governo La incarica pertanto di esattamente eseguire l'ordine e di non far preterire la giornata di sabato (isto, 46/5); 5/17 II 1807: »che tantosto siano armati...« (isto 46/6); 6/18 V 1807: »che prestata sia ogni necessaria assistenza, tanto per arruolamento del loro equipaggio, quanto per qualunque altra esigenza« (isto, 46/8).

²⁸⁾ Ignjatije Zloković: »Pomorstvo Boke za vrijeme ruske uprave« GPMK 1956, 111.

²⁹⁾ »tutti li bastimenti corsari che s'attrovassero sotto le rive di codesto Comunità e così ogni altro armato, dovranno sul momento salpar...« DAK UPF CCXXXV, 46/10.

može identificirati samo Marka Radimiri. O Marinu Radoničiću nema pomena.³⁰⁾ Ali to ne znači da su svi izvori potpuno iscrpljeni.

A kada se sve te aktivnosti obrane zaliva i organiziranja legaliziranog gusarenja bokeljskih pomoraca iz perioda ruske vladavine uzmu u cjelini, trebalo bi doseći onu visoku cifru od 116 brodova i 1000 Bokelja, koji su, navodno, djelovali u tom snažnom antifrancuskom bloku.³¹⁾

III

Naravno da bi nas mnogo više zanimao umjetnički razvoj Marka Radoničića od njegove pomorske i vojne karijere. Ali kako o tom prvom nemamo baš nikakvih arhivskih podataka, moramo se stalno zadržavati na vijestima o ovom drugom, ne bi li se u nabornima životnih i profesionalnih mijena, mogao naslutiti neki trag i slikarskog razvoja.

U stvari pomorska karijera Marka Radoničića — kako je to bilo uobičajeno u pomorskim naseljima Boke — počela je veoma rano, ali se rano i prekinula. On je počeo ploviti od 15 godina, a od 25 godina ga u jednom popisu nalazimo kao patentiranog kapetana³²⁾ Kada je počeo ploviti 1795, Mletačkoj Republici su već bili odbrojani dani. Nad Bokom će se zatim stalno pogoršavati političke prilike, burno smjenjivati vladavine, i sve će to skoro potpuno uništiti onaj visoki prosperitet postignut u bokeljskoj pomorskoj privredi XVIII vijeka. Ali se ipak još tokom prve decenije po padu Republike — koja se poklapa sa prvom austrijskom i ruskom vladavinom (1797—1807) nisu još osjetile oštre posljedice nastupajuće političke i ekonomske nestabilnosti i ratnih neprilika. Naprotiv, kada promotrimo statistike kretanja brodova za Veneciju, ili zvanične austrijske izvještaje o broju patentiranih i nepatentiranih brodova, možemo uočiti i uzlaznu liniju.³³⁾

I to je morala biti plodna decenija u pomorsko-trgovačkoj aktivnosti Marka Radoničića. Zatim je došao kratki ruski period i poznato nam Markovo angažiranje u njemu. Poslije njega, Radoničić ne sačekuje Francuze, nego ide za Trst. Koji su ga motivi rukovodili da napusti Boku, nije nam poznato. To je mogla biti i načelna averzija prema francuskoj vladavini, ali i zaziranje od eventualnih represalija prema onima koji su se jače angažirali u ruskoj kampanji. Inače je

³⁰⁾ Pavao Butorac: »Boka Kotorska nakon pada Mletačke Republike do Bečkog kongresa« Zagreb 1938, str. 234; S. Mijušković n. d. 97—107; Vinko Ivančević: »Ruske zapljene dubrovačkih brodova g. 1806—7«, GPMK V, 137.

³¹⁾ Pavao Butorac, n. d. 232.

³²⁾ DAK CCXCIII, 45.

³³⁾ Pavao Butorac, n. d. str. 200; Miloš Milošević: »Prilozi trgovačkim vezama bokeljskih pomoraca sa mletačkim tržištem«, GPMK IV, str. 59 i 77.

takvih slučajeva napuštanja Boke od strane pomoraca bio znatan broj, i Marmont ih je 24. VIII 1807. posebnim dekretom pozivao da se povrate.³⁴⁾

Zadnji put Marka Radoničića arhivski srećemo u popisu Lučke kapetanije u Rosama, gdje se 16. X 1807. našao sa pulakom »La concordia«, od 19 tona, sa 18 članova posade i 12 topova,³⁵⁾ dok se, prema već pomenutom tabelarnom pregledu, 1810. nalazi van Boke i to u Trstu.³⁶⁾

Prema velikoj razlici u fakturi autoportreta i portreta s jedne strane, a Križnog puta s druge strane, smatramo da je portrete Marko Radoničić radio do 1807, dakle prije napuštanja Boke, i to u okviru svojih malobrojnih početničkih pokušaja, koji su se sačuvali. Vrijeme koje je Marko Radoničić, za francuske vladavine Bokom, proveo u Trstu, po svoj prilici je koristio za učenje slikarskog zanata. I u to doba (1807—1814), ili malo iza toga — i to možda isto u Trstu, — on je radio na Križnom putu, datiranom, kako znamo, sa 1817. Činjenica da nema nikakvog traga o računima u crkvi sv. Mateja, ukazuje, možda, na to da je slikar svoje djelo poklonio crkvi svog rodnog mjesta.³⁷⁾ Slikar se, kako izgleda, više nikada nije vraćao u Dobrotu, pa je i shvatljivo da nema traga o nekim kasnijim njegovim radovima.

Tokom svog boravka u Trstu, Radoničić je u novoj sredini stekao izvjesnu imovinu. Ali ni tamo nije dugo boravio. I tu novu imovinu je napustio, i vjerovatno dvadesetih godina prošlog vijeka odselio se za Panamu. Sve to zaključujemo po jednom dokumentu, u kom tršćanske poreske vlasti šalju opomene na Dobrotu za neplaćeni porez. Zadnja opomena je stigla 3. I 1824. godine.³⁸⁾

Malo zatim je, kako smo već kazali, stiglo iz Paname zvanično obavještenje da je Marko Radoničić 7. XII 1824. umro. U tom dokumentu je karakteristična rubrika o zanimanju, gdje ne stoji pomorski kapetan nego trgovac (»mercante«). Na osnovu toga mislim da bi se moglo zaključiti da je već bar nekoliko godina bio napustio aktivnu plovidbu. U Panami se, vjerovatno, želio stalno nastaniti i tamo se, prema svojoj novoj i isključivo trgovačkoj profesiji, vodio samo kao trgovac.

A da li se i dalje stalno bavio slikarstvom i je li u Trstu i Panami sačuvano još koje djelo Marka Radoničića, nije nam poznato.

³⁴⁾ S. Mijušković, n. d. str. 98.

³⁵⁾ Antun Tomić: »Dobrotski jedrenjaci u devetnaestom vijeku«, GPMK VIII, 1959, str. 249.

³⁶⁾ DAK UPF CCXCIII, 45.

³⁷⁾ Sačuvani su čak neki suvremeni popisi crkve sv. Mateja, ali se u njima uopće ne spominju slike, pa ni Križni put. (Župski ured sv. Mateja, Miscelanea I).

³⁸⁾ Salje ga »I. R. Magistrato economico di Trieste« i traži se od obitelji Radoničić isplata preostalog poreza i kamata (»restanza contribuzionale...«) u iznosu od 1340 fiorina. Općina Dobrota javlja 21. IV 1824. da je akt predala ocu Tripu, jer je Marko Radoničić odsutan (DAK, OD III, 5 i 32.)

QUELQUES DONNEES D'ARCHIVES SUR LE PEINTRE
MARKO RADONIČIĆ DE DOBROTA

MILOŠ MILOŠEVIĆ

Le navigateur et peintre amateur dont il est question était déjà connu, mais uniquement par son Chemin de Croix qui se trouve dans l'église de Sv. Matej (St-Matthieu) de Dobrota car, sur la quatorzième station, il a signé et daté son oeuvre: »Marco Radonicich 1817«. Mais, lorsque, sans entrer dans les recherches détaillées sur sa vie, on a essayé de fixer l'année de sa naissance et celle de sa mort, on a cité, en réalité, un homonyme de ce peintre, un marin de profession qui ne s'occupait pas de peinture (Marko Lukin Radoničić).

L'auteur de cet article a rattaché une tradition encore vivante dans la famille de beu Alessandro Radoničić à des documents trouvés dans les archives d'Etat de Kotor et de l'église Sv. Matej (St-Matthieu); il a établi qu'en réalité le peintre Marko Tripov Radoničić était né le 23. VII. 1785 à Dobrota et mort le 7. XII. 1824 au Panama. Il avait commencé à naviguer dès l'âge de 15 ans, et devint Capitaine à 25. Le plus important est qu'à Dobrota se trouvent encore, dans une collection privée, l'autoportrait du peintre et un autre portrait.

Tandis qu'il n'existe pas de données immédiates sur la production artistiques et l'âge mûr de ce personnage, certains documents intéressants ont été conservés sur la ligne de vie et les activités de Marko Radoničić. On sait, par exemple, que le Cap. Marko fit partie d'une série de navigateurs très engagés à l'époque de la domination russe sur les Bouches de Kotor (1806) entre les Traités de Poznan et de Tilsit. Avec leurs bateaux, les habitants des Bouches de Kotor formèrent, d'après le plan du Vice-Amiral Dimitri Senjavin, un cordon défensif et, en même temps, ils participèrent à la piraterie qui était alors organisée légalement. Selon toute probabilité, ce fait fut décisif pour que Radoničić n'attendît pas les Français, et il émigra à Trieste. Aux environs de 1820 il quitta Trieste et s'embarqua pour le Panama où il s'occupa de commerce. Il mourut jeune, à 39 ans.

L'auteur suppose que les portraits — ceux du début étant de facture plus faible — ont été faits avant qu'il n'ait quitté les Bouches de Kotor en 1807 et que le Chemin de Croix de meilleure qualité — a été exécuté à Trieste en 1817, probablement après qu'il eût acquis une certaine familiarité avec le métier de peintre.

Il s'agit là, en réalité, de réalisations de pur amateurisme dues à un jeune navigateur professionnel qui travailla à une époque très mouvementée. Cependant, pour les habitants de Kotor qui portaient déjà de l'intérêt à la poésie maritime et à la confection des dentelles, ses oeuvres sont intéressantes en ce qu'elles révèlent les ambitions culturelles et artistiques d'une petite agglomération — peu peuplée mais caractéristique — de navigateurs et de commerçants des Bouches de Kotor.